

19. ДАОО. — Ф. 1. — Оп. 200. — Д. 61. — Л. 6; Філіал ДАОО в м. Ізмаїлі. — Ф. 56. — Оп. 1. — Спр. 97. — Арк. 8, 53–54; Спр. 35. — Арк. 2; Спр.36. — Арк. 10, 26; Спр. 60. — Арк. 1; Спр. 70. — Арк. 2; Спр. 71. — Арк. 24.
20. ПСЗ. — П. — Т. 10. — Отд. 2. — № 8653.
21. ДАОО. — Ф. 1. — Оп. 200. — Д. 47. — Л. 2, 6.

УДК 327(477+71).001.32

А. М. Василенко

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ГЕНЕЗИС МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН Й «ОСОБЛИВОГО ПАРТНЕРСТВА» МІЖ УКРАЇНОЮ ТА КАНАДОЮ

Канада була першою західною країною, що підтримала прагнення народу України до незалежності, визнавши вже наступного дня після референдуму про незалежність, 2 грудня 1991 р., незалежність України.

Досвід Канади цікавий для України, тому що Канада є офіційним стратегічним партнером України серед західних країн і підтримує Україну з багатьох питань.

Канада є членом «вісімки» як визнаний світовий економічний лідер, хоча її населення майже в півтора раза менше ніж в Україні. При цьому виділяється те, що Канада друга за площею країна світу. Роль Канади у світовій політиці й економіці величезна. По розмірах валового внутрішнього продукту Канада перебуває на 8-му місці у світі після США, Японії, Німеччини, Франції, Італії, Великобританії й Китаю. Фактично Канада входить до числа семи найбільш розвинених країн світу, тому що в цьому випадку враховуються розміри валового внутрішнього продукту й питомий показник валового внутрішнього продукту на одного жителя [1].

Канада є державою — засновником ООН, вона входить до складу багатьох міжнародних організацій, членство в яких дало можливість одержати колективні гарантії безпеки й рівноправної участі в глобальних економічних процесах. У Канаді один з найвищих рівнів життя у світі. Ця країна вважається найменше корумпованою державою у світі. У країні існують одні із самих розроблених правових відносин і виділяється високий соціальний і правовий захист громадян [2]. З перших днів незалежності в Україні з Канадою почали складатися не просто дружні, а особливі партнерські відносини, які одержали подальший розвиток. Саме Канада забезпечує міжнародну підтримку Україні, коли в США або Росії не вистачає на це аргументів або бажання.

З 24 серпня по 1 грудня 1991 р. починають формуватися українсько-канадські відносини на державному рівні. Характерною рисою цього етапу було те, що Україна, відповідно до міжнародного права, не могла бути офіційно визнаною державою аж до оголошення результатів грудневого референдуму, що повинне було остаточно визначити бути або не бути її незалежному існуванню.

Існуюче в той час керівництво країни спочатку мало виробити принципи і напрямки дії майбутньої незалежної України на міжнародній арені, сприяти швидкому визнанню нової держави світовою співдружністю. Наступною характерною рисою цього періоду було те, що саме із цього моменту починається активна лобістська діяльність української громади Канади, спрямована на якнайшвидше визнання України як суверенної держави федеральним урядом Канади. Починаючи із серпня 1991 р., представники Конгресу українських канадців провели ряд зустрічей з офіційними особами Канади, на яких звернулися до уряду країни із проханнями про визнання Канадою незалежності державності України, популяризацію результатів референдуму й про запрошення голови Верховної Ради України Л. Кравчука в Оттаву. Однак, незважаючи на активні дії представників української громади, тодішній міністр закордонних справ країни Барбара Макдугалл заявила, що Канада ще не готова визнати українську незалежність і що «ще не час визнавати незалежність України», назвавши подібні дії «несвоєчасними». Також відзначалося, що рішення канадського уряду з цього питання буде відкладено до прояснення результатів референдуму 1 грудня, а також результатів президентських виборів, які повинні були відбутися в той же день. Крім того, Канада очікувала результатів переговорів між московським центральним урядом і урядами республік про те, «як буде вирішуватися питання про форму відносин між республіками й центром» [3]. У той же час Канада не відмовлялася зробити «економічну й політичну підтримку Україні, як республіці, що починає розривати свої зв'язки з Радянським Союзом» [4]. Тоді ж прем'єр-міністр Канади Б. Малруні відреагував на події, які відбувалися в Україні після серпневого путчу, заявою, в якій виразив позитивне ставлення до демократичного волевиявлення українського народу й запросив голову Верховної Ради України відвідати Канаду у вересні 1991 р. [5].

У цьому ж місяці відбулася значна подія, яка зміцнила українсько-канадські відносини й продемонструвала ступінь значущості українського напрямку в зовнішній політиці Канади — у Києві було відкрито генеральне консульство Канади. В завдання консульства входили захист інтересів канадських громадян, які перебувають в Україні, видача канадських віз, допомога жертвам чорнобильської аварії, сприяння обміну делегаціями. У своїй промові з нагоди відкриття консульства генеральний консул Нестір Гайовський, канадець українського походження, відзначив високу оцінку внеску українських емігрантів у розвиток Канади, дану Б. Малруні у виступі в Едмонтоне перед українськими канадцами з нагоди столітнього ювілею із часу прибуття перших українських поселенців на канадську землю. Таким чином, підкреслювалися історичні традиції дружби й взаєморозуміння, які склалися у відносинах між двома державами й визначали своєрідність зв'язків Канади з Україною на відміну від відносин Канади з іншими державами, в тому числі СНД.

У цей же період відбулася перша офіційна зустріч на рівні міністрів закордонних справ України А. Зленка й Канади Б. Макдугалл. Результатом цієї зустрічі стала заява канадського міністра про рішення уряду зарезервувати

50 млн дол. для кредитування канадських приватних підприємств, готових співробітничати з українською стороною, а також повідомлення про те, що Канада має намір відразу ж передати Україні 5 млн дол. для надання технічної підтримки в рішенні першочергових завдань [6]. Також було заявлено, що «Україна розглядається Канадою як країна перехідного періоду, і ставлення до неї буде залежати від наступного розвитку дискусій між республіками» [7]. Таким чином, ставлення до України з боку Канади, у першу чергу, визначалося загальною ситуацією на території колишнього Радянського Союзу й у східно-європейському регіоні в цілому. З огляду на позицію українського керівництва того часу з питань ядерної зброї, прав людини й національних меншин, рішучий настрій на незалежне існування в рамках своїх географічних границь, Україна в очах західної співдружності виглядала як держава, яка прагне до розвитку демократичної політичної системи й ринкової економіки. Це сприяло створенню позитивного образу України на міжнародній арені, а отже, вплинуло на ставлення до неї західних держав, включаючи Канаду. Українське керівництво всіляко підкреслювало миролюбство майбутньої нової держави й зобов'язалося діяти у своїй зовнішній і внутрішній політиці відповідно до міжнародних правових норм.

Канадських бізнесменів, у тому числі українського походження, Україна приваблювала практично незасвоєним для канадського бізнесу ринком збуту, природним і промислово-виробничим потенціалом, вигідним географічним розташуванням, що дає можливість, користуючись українським транзитом, розвивати економічне співробітництво із країнами Східної й Західної Європи. Відзначалося, що «нові незалежні держави Центральної й Східної Європи надзвичайно важливі для Канади. Як стратегічні й економічні партнери вони несуть у собі величезний потенціал» [7]. Природно, що в цих умовах Канада була зацікавлена в продуктивному розвитку відносин з незалежною Україною й могла розраховувати на те, що, зробивши Україні певну підтримку в офіційному визнанні її незалежності, згодом канадський бізнес може скористатися режимом найбільшого сприяння в цій країні.

Остаточна позиція канадського уряду відносно української незалежності сформувалася після візиту в Канаду делегації України на чолі з головою ВР України Л. Кравчуком. Л. Кравчук провів ряд зустрічей з канадськими офіційними особами, ознайомивши їх із ситуацією, що склалася в країні. Висловлюючись про перспективи наступного розвитку українсько-канадського співробітництва, Л. Кравчук відзначив, що «Україна готова розглянути всі можливі побажання й пропозиції канадської сторони щодо розвитку безпосередніх українсько-канадських відносин» [8]. Під час цієї зустрічі була зроблена ще одна істотна заява, що роз'яснює позицію України із приводу ядерної зброї, розміщеної на її території. У своєму виступі Л. Кравчук підкреслив: «Україна буде неухильно виконувати всі міжнародні зобов'язання й угоди... і готова брати участь у переговорах на всіх рівнях з питань скорочення ядерних арсеналів, щоб у майбутньому стати без'ядерною державою» [8].

Доказом готовності канадської сторони розвивати активні контакти з Ук-

раїною було підписання «Декларації про відносини між Україною й Канадою» [9, 203] міністрами закордонних справ. У документі, посилаючись на історичну роль української діаспори в розвитку українсько-канадського співробітництва, говорилося: «Пам'ятаючи про історичні зв'язки між народами України й Канади, обидві сторони хочуть розвивати й поглиблювати контакти на всіх рівнях і сприяти обміну досвідом в галузі політики, науки, техніки, спорту. Сторони проголошують, що у визначенні характеру й форм майбутніх відносин між Україною й Канадою вони будуть поважати волю й демократично виражений вибір народу України, керуючись засадами міжнародного права» [10].

Таким чином, візит української делегації був досить результативним із правової, політичної й економічної сторони. У той складний час канадські лідери й громадськість були ознайомлені із ситуацією в республіках і перспективами України як незалежної держави й надалі стали сприяти розвитку й розширенню зв'язків з Канадою, а також налагодженню широких контактів із провідними представниками української громади [10].

Завдяки особливостям цього етапу українсько-канадських відносин його можна назвати підготовчим, оскільки в цей період був закладений міцний фундамент для розвитку подальшого співробітництва між двома державами ще тоді, коли українська незалежність не була офіційно визнана на міжнародній арені.

Ставлення Канади до України на початковому етапі залежало від позиції українського керівництва в ключових питаннях зовнішньої й внутрішньої політики майбутньої нової держави. Канадський уряд, незалежно від активних дій української етнічної групи, безперечно, керувався у своєму ставленні до України загальнонаціональними інтересами й економічною доцільністю. Він продовжував розглядати Україну, у першу чергу, як стабілізуючий фактор у східно-європейському регіоні. Канадський зовнішньополітичний курс стосовно України в цілому не виходив за рамки визначеної західною співдружністю лінії стосовно України.

Однак українська громадськість Канади, використовуючи свою етнічну пресу, різноманітні форми тиску на законодавчі й виконавчі органи країни, відіграла значну роль у формуванні образу України як держави, що прагне до демократичних перетворень і ринкової економіки. Причому подібні дії мали резонанс не тільки усередині самої Канади, але й за її межами.

У цілому наступний етап українсько-канадських відносин був більше насичений. Інтенсивність пояснювалася насамперед тим, що обидві країни перебували у стадії формування дипломатичних представництв і розроблення програм двостороннього співробітництва на державному рівні.

Тоді в інтерв'ю газеті «Голос України» генеральний консул Канади в Україні Н. Гайовський так сформулював бачення канадським урядом подальшої політики у відношенні до України: «Канада вважає, що Україну необхідно залучати до загальноєвропейського конструктивного діалогу з питань прав людини й забезпечення рівноправності національних меншин. Канада хоче бачити незалежну Україну у світовій співдружності й тому прагне, щоб вона неухильно дотримувалася цих загальних принципів. Більше того, моя країна

намагається зіграти в даному діалозі стабілізуючу роль» [11]. Канада з увагою поставилася до українського напрямку у своїй зовнішній політиці з урахуванням того, що «розвиток стабільної демократії в нестабільному регіоні» було основним завданням усеї світової співдружності, по-друге, тому, що «Україна володіла значним економічним потенціалом» і, нарешті, «інтерес до України був викликаний тим, що в центральній і західній частині Канади проживає біля одного мільйона канадців, які плачуть українську спадщину» [12, 1]. Це свідчить про те, що на процес формування українсько-канадських відносин впливало сполучення зовнішніх і внутрішніх факторів.

Починаючи з 1993 р. в історії українсько-канадських відносин настав етап, що характеризується створенням численних двосторонніх програм і роботою над їхнім виконанням. Визначальною рисою цього етапу є зсув ділової активності з вищого державного рівня на рівень конкретних виконавців підписаних програм і проектів. Починаючи з 1993 р. вступили в дію дві нові державні програми, підготовлені в ході попереднього етапу. Перша з них одержала назву «Партнерство заради прогресу». Це була багатопланова програма, яка здійснювалася в галузі сільського господарства, адміністративного управління й охорони здоров'я. Для реалізації співробітництва канадська сторона виділила 37 млн доларів і, за словами Б. Макдугалл, вони були спрямовані «на розвиток власної української економіки» [13].

У 1993 р. пріоритетними сферами діяльності співробітництва й допомоги Україні були державне управління, сільське господарство, охорона здоров'я й навколишнього середовища, фінансова система, законодавство і юриспруденція. Ціль даної програми полягала «у розширенні існуючих особливих політичних і економічних зв'язків між Україною й Канадою для підтримки демократичного розвитку й переходу до ринкової економіки» [14, 21]. Зокрема, у законодавчій сфері основна увага у вигляді допомоги Канади була приділена створенню сучасної юридичної й законодавчої бази, реформуванню законодавства, зміні Цивільного кодексу щодо реформ у сфері юридичного утворення; у фінансовій сфері поширення одержали проекти, пов'язані з реформою банківського сектора; у галузі охорони навколишнього середовища більшість програм було спрямовано на створення регіональних центрів з захисту й управління в сфері екологічної безпеки.

Наступною державною програмою, що почала діяти в Україні, була багатобічна програма «Науково-технічний центр в Україні». Канада брала участь у цьому проекті разом зі США й Швецією. Пізніше до неї приєдналися країни Європейського Союзу. Ціль даного проекту полягала в наданні допомоги науковцям і інженерам у рамках домовленості про нерозповсюдження технологій і спеціальних знань, пов'язаних зі зброєю масового знищення. Центр в основному фінансував створення трестів, націлених на забезпечення зайнятості інженерів і вчених — фахівців у галузі ядерних технологій, створених для запобігання впливу інтелектуальної інтелігенції в зацікавлені країни. У цілому на цей проект тільки Канада виділила 5 млн дол.

Широкомасштабні програми двостороннього співробітництва були закріп-

лені підписанням 31 березня 1994 р. Загальної декларації про особливе партнерство між Україною й Канадою, у якій зокрема відзначалося: «Сторони прагнуть розвивати відносини між собою як дружні держави на основах особливо-го партнерства» [15, 93].

Важливим елементом українсько-канадського співробітництва став розвиток регіональних проектів. Регіональні проекти в основному спрямовані на розвиток дрібного й середнього бізнесу в окремо взятому регіоні країни. Особливу зацікавленість у розширенні співробітництва такого роду виявили провінції Канади, оскільки це дає можливість вибору партнера згідно зі специфікою економічної спеціалізації окремо взятої провінції й області в Україні. Крім того, регіональні проекти допомагають партнерам уникнути цілого ряду бюрократичних перешкод, з якими зіштовхуються виконавці проектів, що здійснюються за посередництва центральних міністерств і відомств. Внесок української діаспори Канади за весь період українсько-канадських відносин на всіх рівнях був основним як у цілому, так і в створенні державних і регіональних програм.

Таким чином, відносини між Україною й Канадою продовжують розвиватися у всіх сферах діяльності шляхом спільної роботи в міжнародних організаціях і при безпосередньому подальшому двостороньому співробітництві.

Література

1. Современная Канада: Справочник / Под ред. С. Ф. Молочкова. — М.: Наука, 1998.
2. Шляфер Л. Г. Канада. География, экономика, право. — М.: МИД, 1998.
3. The Gazette Montreal. — 9 Sept.
4. Toronto Star. — 1991. — 9 Sept.
5. Голос України. — 1991. — 5 верес.
6. Голос України. — 1991. — 7 верес.
7. Голос України. — 1991. — 10 верес.
8. Голос України. — 1991. — 25 верес.
9. Декларація про відносини між Україною і Канадою від 22.09.1991 р. // Зібрання чинних міжнародних договорів України. — 1992. — № 1.
10. Голос України. — 1991. — 26 верес.
11. Голос України. — 1991. — 7 груд.
12. Policy Option: Ukraine. A Policy Paper Based on a Symposium Held December 3rd 1996. — Ottawa: CBIE, 1996.
13. Голос України. — 1992. — 31 січ.
14. Monitor: Magazine of the Ukraine — Canada Policy and Trade Center. — 1993. — N 2.
15. Спільна декларація про встановлення дипломатичних відносин між Україною і Канадою // Політика і час. — 1994. — № 5.